

A-2312

Langetôbi (Epilepsia).



Jurjewis (Tartus) • •
„Postimehe“ kirjastus.

A-2312.

Langetõbi (Epilepsia).

Dr. J. Luiga. * * *

4747



Langetõbi (Epilepsia).

Dr. J. Luiga.

Sangetõbi on laialt tuttav. Ka meie maal tuleb ta tihti ette. Langetõbi loetakse waimuhaiguste hulka. Viimimaal on 100 waimuhaige seas umbes 10 langetõbist. See haigus on juba wanast, hallist ajast saadit tähelepanemist leidnud. Pole ka sugugi ime: oma loomu, ilmutuse ja avaldamise wiisi poolest paneb ta igati waatlejat imestama ja kõhkuma ning ühtlasi tema saladuslisi juuri uurima.

Celsius, Rooma arst, nimetas langetõbe „suureks haiguseks“, (morbus major). Ebausklike roomlaste juures oli selle haiguse tähendus juur: kui rahwa-nõunikudel keegi krampidesse sattus, mindi koost ära, et mitte otsusi teha, mille kurb saatus kindel oli. Greeklased, pärast ka roomlased, nimetasivad langetõbe „pühaks haiguseks“ (morbus sacer), sellega tõbe muinasajulise alguse pääle tähendades. Kui Greeka templites preestrid tulewitu saatust ette kuulutama hakkasivad, sattusivad nad sellejuures langetõbe sarnasesse „koolestlemisesse“, millega tõbi ise pühendatud sai, nagu meie juures „põlwtamine“ pühaks toimetuseks on saanud.

Langetõbi on pääaju haigus. Tuntud ja osalt weel tundmata haiguslikud muundatused pääajus on haiguse sünnitajad. Nendest muundatustest kõneleme pärast.

Langetõbi avaldab ennast pääasjalikult nõnda, et pääaju, see tehalikkude ja ka waimu talituse keskkoht, aegajalt, häditselt oma töö seisma jätab, mille juures meelemõistus ära kaob ja inimene jõuetult mahalangeb. Harilikult ilmuvad langemise järele tuttavad tõmbamised kae, jala ja filmade lihastes, mis krambi näol üks minut, kuni 1—2 päewa kesta wiivad. Sellejuures muutub, hingamise lihaste halwamise tõttu, inimese hingamine ja südame tegewus. Singetõmbamine jääb algusel hoopis seisma, mille põhjal inimene

näost siniseks läheb, ja ajuti jurnufarnaseks saab, millepärast rahwas nähtust „koolisflemiseks“ kutsub.

Kirjeldatud kujul ei ilmuta ennast langetöbi kaugeltgi mitte itka; see töbi on oma loomu poolest väga mitmekesine.

Teadus tunneb kolmesugust langetöbe: 1) päris langetöbi (genuine Epilepsie); 2) paigutine langetöbi (symptomatische Epilepsia, Epilepsia Jacksoni); 3) hüsterialine langetöbi (koolisflemine) (Histero-Epilepsie).

Langetöbe farnaseid nähtusi sünnitavad ka nurganaeste krambid (eclampsia), niisama ka neerude haiguse põhjal were sisse jäämud fufekollused (uraemia) — neil ei ole aga päris langetöbega midagi tegemist. Sääb kaowad krambid kohe, kui neerud paranewad.

„Krampide“ käes waewlewad ka tihti rinnalapsed, efimeste hammaсте ilmutise ajal. Neil on palju farnadust päris langetöbega ja wõiwad ka mõnikord, väga harwa siiski, päris langetöbena kestma jääda.

Wähem tähtjust on aga lastekrampidel, mis kergesti palawiku ja kõhuhaiguste ajal ilmuvad; nad kaowad ilma mingi tagajärjeta.

Kendest palawiku laste-krampidest täiesti lahus tulewad hoida, muidu aga väga ühesugused, laste-krambid, mis ka palawikuga ilmuvad, aga pääaju-põletiku põhjusel — (meningo-encephalitis). See haigus on väga tõsine ja sünnitab halwamist ja langetöbe. Suur hulk langetöbiseid on farnase lapsehaiguse järeldufel oma haiguse saanud. Sellest haigusest kõneleme paigutise langetöbe põhjuste arutamise juures. Müüd waatleme ligemalt päris langetöbe loomu ning selgitame esiotfa selle „püha haiguse“ sünnitajaid põhjusi.

I.

Päris langetöbe põhjusid tuleb kahte liiki jaotada: 1) otsekohesed põhjused ja 2) kaudsed põhjused. Otsekohesteks põhjusteks tuleb neid sündmusi arwata, mis esimest langemist awatelewad, efimese häda eel käiwad. Otsekohestel põhjustel ei ole päris langetöbe juures suurt tähendust. Mii arwatakse tihti heitumist, wihasdamist ehk mõnda teist meeleäritust langetöbe sünnitajaks, ning süüdis-tatakse haiguse pärast seda, kes farnast meeleärewust löi.

Haigus ise aga oli ammu inimese sees peidus ning oli ajajooksul nii kangeks paisunud, et ainult harilikku wälimist pörutust, wõi meeleliigutust ära kulus, et haigus täie hooga ilmus. Mädanenud puule on harilikku tuule tõugatust tarwis, et teda maha weeretada.

Meie näeme, et kaudsed, kaugemad põhjused päris langetöbe sünnitamises palju tähtsamat osa etendawad kui „otsekohesed“ põhjused.

Päris langetöbine on dieti itka wäiksest saadil langetöbine, olgu küll, et töbi harilikult 14 ja 30 aasta wahel awalikuks, nähtawale tuleb.

Immesel, kellel langetöbi pääle 30 aasta hakkab, ei ole mitte päris langetöbi, waid paigutine langetöbi, wõi langetöbe sarnane haigus. Seda tuleb rohitemise juures kindlasti filmas pidada.

Üks osa langetöbiseid on oma haigust wanematelt pärinud. Umbes 20 kuni 40% kõigist langetöbistest on oma haigust pärimisteel saanud. Langetöbised ja waimuhaiged wanemad wõiwad langetöbiseid lapsi ilmale tuua. Aga selles pärandamise-seaduses ei ole ühtgi kindlust.

Dige on aga see, et langetöbine meeste- wõi naesterahwas kunagi lapsi ei peats sünnitama, s. o. abielusse heitma. See on kindel, et üks osa niisuguste lastest kas waimuhaigeteks, närwinõrkadeks, wõi langetöbisteks jääwad.

Nii tuleb igal ühel, kes langetöbiste abielusse heitmist tead ja võib taktistada, seda teha. Arsti tegewusepõllul on tihti näha, kus wanemad katsumad iseäranis tütarde haigust warjata, et teda aga mehele toimetada.

Sarnane toimetus on muidugi fergemeelne. Kirikuseaduses on abielu langetöbiste ja waimuhaigete wahel ära keelatud.

Siiski olen näinud, et isal, kellel päris langetöbi pääle käis, kõik lapsed terwed oliwad.

Paigutine langetöbi ei mõju üleüldse mitte pärandamise teel laste pääle.

Minu poole tuleb haigemajasse igal nädalal wastuwõtmise ajal wäike perekond, kes wanematelt raskesti koormatud. Isa oli joodik, nüüd surunud, ema närwinõrk; lapsed aga: poeg 11 aastane — sündinud kurtum, 13 aastasel tütreil käib raskesti langetöbi pääl, ning 7 aastasel tütreil langetöbe sarnane pääwalu — migraene.

Siin näeme ühtlasi, mis sugused põhjused langetöbel wõiwad olla, ning kui armutalt need põhjused laste were ära rikuvad.

Päris langetöbe tähtsamaks põhjuseks tuleb isesugust päritut nõrkust pidada. Suurem jagu langetöbiseid on oma nõrkuse pärandusteel saanud. Kraepelin arwab 80 protsenti kõigist langetöbistest oma nõrkuse pärinud olevat. Langetöbise lapsed jääwad langetöbisteks, wõi waimuhaigeks. Aga ka päris terveid lapsi võib langetöbistel olla. Waimuhaigus, närwinõrkus, ühepoolne pääwalu — migraene — wanemate juures sünnitawad laste juures sagedasti langetöbe. Imejate laste frambid wõiwad pää-aju hellust järele jätta, mis ennast wanemas eas langetöbe näol ilmutab.

Mõjumaks langetöbe sünnitajaks peawad arstid — wanemate joomist. Mõned waimuhaigete arstid peawad joomist pea ainsamaks langetöbe põhjuseks. Syphilis (kuriehk Prantsuse-töbi) wanemate juures — awaldab ennast tihti laste juures langetöbena.

üleüldiselt peab aga tunnistama, et p ä r i s langetõbe põhjused meile üieti vähe tuntud on. Teadlaste mõtted lähewad selles asjas õige palju lahku. Niisama on praeguse aja uurijatel alles teadmata, misuguse toha wigastus pääajus p ä r i s langetõbe sünnitab. Ta oli wanasti ja on praegugi weel — morbus incertae sedis, j. o. haigus üundmatri alusega.

Teatakse mõib tõeks pidada, et p ä r i s langetõbi — genuine Epilepsie — ainult päritud helluse ja nõrkuse alusel ennast ilmutada saab. See päritud nõrkus on juba lapse küljes olemas, olgugi et haigus alles pärast ilmfiis tuleb.

Tundja film leiab niisuguse päritud nõrkuse õige tihti kindlate tundemärkide najal üles: tülse tehaehitus, lai otsaesine, läikiv film, suured filmaterad, täiwereline jume — isesuguse meeleolu juures annawad langetõbest tunnistust. Prohw. Tschisch peab isesugust metallikarwa silmaläiget langetõbe tundemärgiks, mille najal ta tihti langetõbised ruttu suure hulga teiste haigete seast üles otsib. Pääluud on õige saadasti wihdatult tokkuliidetud. Wiimane nähtus juhatab meid luuhaigust — rachitis — langetõbe põhjuste hulgast otsima.

Luuhaigus, rachitis, on waimuhaiguste ja langetõbe, erguhalbtuse sünnitamises esimeses reas. Langetõbi algab, nagu juba tähendatud, suuremalt jaolt inimese esimeste eluaastate sees. Siin on aga, just nagu ka teiste haiguste juures, põhjusteks lapse waevaline toitmine ja kaswamine, mille tagajärjel lapse teha edenemine takistatud saab. Sarnane takistatud edenemine awaldab ennast õige nähtawalt nimelt luuhaiguses, luufere puudulikus ja nõrgas kaswamises, mille tundesmärgiks lapse hiline kõndimise hakatus, liig kõwerad jalad, pääluude pika ine tokkuliitmine ja hiline ning puuduline hammaste ilmunine on.

Wingi asi ei rifu lapse kaswamist, luukaswamist, enam kui puuduline toitmine, lapse rifutud seedimine. Pääaju hall koor, see teadwuse ja aru asupait, mille mõju, korralduse alla kõik liikumised ja iseäranis need pöördliikumised, reflex-liikumised läiwad, mis frampisid sünnitawad, — see hall koor edeneb tähendatud waevalistel tingimistel väga puuduliselt.

Ei ole siis sugugi ime, kui meie frampide algust, langetõbe paha ettekuulutajaid, nimelt nende laste juures esimeste hammaste pikalisel ja jõuetul ilmunisel leiame, keda kõhuhaigus turnamas ehk juba ära turnanud on. Sellepärast peame niisuguste laste kaswamist, iseäranis kui sääl weel wanematelt päritud erguhellust märgata on, hoolega walwama ja toitmist esimestel aastatel arsti juhatamisel korraldama.

Muude langetõbe põhjuste hulgas olgu nimetada: wanemate suur wahe aastate poolest, wanemate ligidane werefugulus, iseäranis kui sugufonnas närwinõrkust olemas.

Hingelised, waimlised põhjusted, nimelt: liig raske ja äritaw waimutöö, heitumine n. n. e. ei ole laugelsti nii mõjuwad waimuhaiguste niisama ka langetõbe sünnitamises, nagu rahwa sees usutakse.

Raske heitumine võib ikka ainult siis langetõbe awateleda, kui isikul erguhoell alus, pärandatud või saadud, ju olemas oli.

Ruhtumine, pääpõrutamine, peksmine, ei ole mitte päris langetõbe sünnitajad, nagu seda tihti arwatakse, waid awatelejad. Pääaju olluslised, organilised wigastused, kas ruhtumise või peksmise teel, wõiwad paiguti st langetõbe sünnitada — sellest kõneleme edaspidi.

Langetõbi ei ilmu mitte ikka ühel kujul. Pea igal tõbisel on haigus iselaadi. Teaduses jaotatakse päris langetõbe kahte liiki: raske tõbi — grand mal — mis langemises ja järgnewates lühemalt ehk pikemalt kestwates krampides ennast ilmutab, ning — petit mal, kerge tõbi, kus enamasti lühikene aeg wältaw meelekaotamine ilma krampideta pääasjalikult nähtuseks on.

Säärane meelemõistuse kaotamine on minestuie sarnane. Wahe on aga see, et langetõbe minestus kindlates ajajärgkudes ilmub, ilma nähtawa wälimise põhjusteta, kuna harilik minestus ainult mõnikord ilmub ja siis on põhjus ka kerge üles leida.

✓ Niisugune langetõbi ajab sinuga juttu, jätab aga äkki juttu seisma, teeb ootamata liigutuse, nagu tahaks ta kukkuda, või haarab käega pääd, — ja ilma et ta sellest ise midagi teaks, kõneleb ta oma juttu edasi.

Kaks wenda oliwad 5 aastat tagasi siinses kliinikus, mõlemil oli ühesugune haigus. Harjumata waatajat pani haigus kohuma: mees seisab sinu ees, äkki, nagu walgust tabatud, langeb ta su ette hingeta hunkusse, aga sellamal silmapilgul tõuseb ta jälle jalule, ei mäleta midagi — ja teeb näo, nagu ei oleks midagi juhtunud.

✕ Teine haige hakkas äkitselt nagu kõige suurema ahastuse ja hirmu käes karjuma, mille juures tema õige pikk juuks püsti tõusis, terve nähtus kestis üks minut.

Wiieteistkümnne aastasel tütarlapsel käis haigus mitu kord päewas pääl ja ilmutas ennast järgmiselt: ta kiljatab, otsib tuigerdades kätega õhus ehmatanult midagi, parasoolik ja põis heidawad oma sisu suure jõunga välja — kõik kestab umbes pool minutit. Tütarlaps ärkab nagu unest ning heidab wäsinult suure pääwaluga woodisse. Arstimise mõjul kadus haigus; loodan et tütarlaps praegu terve on.

Üks poisike hakkas niisuguse „äraoleku“ ajal sülitama, ja sülitas niitaua, kui haigus mööda läks.

Mis haiged niisuguse tõbe all kõik teewad, ei jõua siin üles lugeda. See pole ka tähtis. Tähelepanemist tuleb aga selle pääle juhtida, et tõbe — langetõbe — tundemärk on ikka äkiline algus ja täie mälupuudus selle aja kohta, mil tõbi või „uju“ pääl käis. Need

märgid teewad võimalikuks, langetöbe teistest farnastest nähtustest, meelewiirastusest, millel suuremat tähtsust ei ole, — lahus hoida.

Ma tundsin ühte noortmeest, kelle haigus niiviisi hakkas, et tema äkki ennast nagu õhusse tõstetud tundis olevat. Pärastine haiguse käik näitas, et meil langetöbega tegemist oli.

Weel ühe tähtsa langetöbe teisendiga tahan lugejat tutvustada: Inimene muutub langetöbe ajal hoopis teiseks isikuks, kes otstarbekohaselt talitab, toimetab ja teeb, millest terve isik aga midagi ei tea ega mäleta. Doome näitusi.

Kolmekümne aastane mees läheb kauplusesse midagi omale ostma. Teel tuleb temale haigus — langetöbi — pääle. See haigus avaldas ennast järgmiselt: äkitselt muudab ta oma teesihti, läheb wafjalisse, ostab omale kolmanda klassi pileti kuni Odessani. Dotab rahulikult rongi tulekut, toimetab pääasjalikult kõik korralikult. Teraw tähelepanija mõiks küll tähele panna, et mees kõik poolunifelt talitab „ära olles“. Säälpool Riiga ärtab mees oma töbest üles ning ei saa kuidagi aru, mil kombel tema raudteele ja nii kaugele kodust ära on sattunud. Ta mäletab, et kodust välja läks kauplusesse omale woodit ostma — aga mis ta kõik selle aja sees on toimetanud, sellest pole temal aimugi.

Isäralise tähtsuse saab farnane langetöbi, kui töbe päälkäimisel inimene kuritöö ära teeb. Rõige koledamaid kuritöösid on langetöbised ära teinud.

1895 aastal oli Gessimaaal kole mõrtsukatöö ära tehtud. Poeg oli õpsel oma isa ja ema ja kaks teist kaaselanikku, kes kõik ühes toas magasiwad, kirmega furnuks lõõnud. Mõrtsukas oli kahetekmekahne aastane ja kõigiti tolle ajani korralikult ennast üles pidanud, wanemate wastu lahkust ja sõnakuulelikku olekut üle näidanud. Keegi ei arwanud ega teadnud teda haige olevat.

Ta oli isa tükkideks raiunud, ema kägistanud ja raiunud. Arwatagi, et farnane tegu üleloomulift jõudu ja julgust tarwitab. Karjapois, kes säälsamas toas magas, oli üles ärganud; kole nähtus oli teda aga nii äraheidutanud, et ta kohe magama jäänud, nagu äratarretanud oli.

Saanud mõrtsukas oma töö teinud, mille juures ta offendanud ja seina wastu oma wett lastnud, heitnud ta oma fangi rahulisti magama. Hommiku üles ärgates olnud ta kõige enam ehmatanud. Jäheled näitawad teda kui mõrtsukatöö tegijat, tal enesel ei olnud kõigest aimugi.

Kuritöö, milleks tegijal ühtegi põhjust ei olnud, mõrtsukatöö, kuritöös ja jäledus — andsiwad kohtunikkudele põhjust mõelda, et siin ilmaatajaal mõrtsukas mitte terve mõistuse juures ei olnud.

Brohw. Tschisch, kes asjatundjana kutjutud oli, tunnistas tegijat

langetõbiseks, mille juures ta ennast haige iseäralise filmaläike, „metalliläike“, kui ainukesel wälimise tundemärgi, pääle toetas.

Rohus tunnistas süüaluse langetõbiseks ja süüst wabaks. Seaduse põhjal peab sarnane haige kurjategija niisama kroonu kulul waimuhaigemajas hoitama, kuni temast midagi enam karta ei ole, tihti eluaeg.

Prohw. Tschisch on suuremas teaduslikus töös sellest kuritõbist kirjutanud. Nähtus ei olnud mitte lihtlabane, sest süüalusel ei olnud kunagi enne sarnast tõbe pääl käinud. Ka pärast ei tulnud temal kolme aasta jooksul ühtegi langetõbe sarnast meelesegadust pääle, ehk teda küll kliinikus iseäranis hoolsasti wälwati.

Aga ometi ei wõi tahtlust olla, et kuritegu täiesti meelehaige töö oli. Pikemalt sellest asjast kõneleda wiiks siin meid liig kaugele.

Noorel naesel, Luunja walla elanikul, muutis langetõbe käes meeleolu nõnda, et ta oma hiljuti sündinud last ülepääkaela fiske mähkis ja siis teda riidekirstu panna tahtis.

Üks warguse asi oli hiljuti kohtukojas seletada, mille juures prohw. Tschisch süüaluse langetõbise leidis olemat, kes oma wargust tõbe mõju all oli toimetanud. Wargus wõi warguse katse oli järgmine:

Muidu korralik weiskipois tõuseb õõse woodist, paneb ennast riidesse, raskub hobuse rataste ette, paneb paar kotti jahu pääle ja sõidab rahulisti minema, kuna muu pererahwas magawad, ilma et nad weiskipoisi toimetusest midagi märkaksiwad. Pois ronib kottide otsa, ahmab hobusele pihta ja jääb ise koorma otsa magama.

Ügemas külas jääb hobune seisma — pois koormal magab aga edasi.

Nüüd märkawad hommikul kodulised weiskipoisi puudumist ning leitahe teda kätte.

Rohus mõistis süüaluse süüst wabaks, sest et ta oma tegu mõistuse segaduses oli toimetanud, nagu asjatundjad näitawad.

Niiuguses „waimlises“ langetõbes on haiged, nagu seda juba ammu tähele on pandud, wäga wihased. Hoolimata ja armuta talitawad nad oma ohwri kallal. Tihti tuleb ette, et „waimline“ langetõbi ja päris „frampline“ langetõbi waheldawad.

Waimline, „psühiline“, langetõbi ei awalda ennast mitte ikka nähtawasti otstarbelistes ja aruga toimetatnd ettewõtetes. Sagedasti sattuwad tõbised isefugusesse meelesegadusesse. Nad kordawad ühte ja sedasama sõna tundidekaupa, kõnelewad riimides, mille juures riimimine pääasi on, mõtte järjeldus on hoopis kõrwaline asi, puudub tihti täiesti. See on langetõbiste sonimine. Kõige pühamad sõnad seatahe kõige jäledamate ja ülbematega kokku, mis ka rahulisel päältkuulajal karwad püsti ajab. Niiugusel korral saad aru, et wanast rahwas sarnaseid tõbiseid kuraditest piinatud ja waewatud arwas olemat. Sonimise kõrwal käiwad niisama segased kehaliigutused ja

wärinad wõi ka krambid. Mõnikord on langetõbe segadus wäga joodikute deliriumi sarnane: needsamad koledad meelte wiirastused ja ahastused, mis haigeid kõige koledamatele tegudele ajab.

Waimline langetõbi awaldab ennast teatawatel kordadel ilma nähtawa mõistuse segaduseta, — südameahastuses, piinawas mure-tundmuses ja tõrjumata ja põhjendamata meeleahastuses. Sattub tõbine selle meeleahastuse kätte, siis ei jassa ta oma harilikku päewatööd enam toimetada. Ta katsub kõigiti oma ahastust sumbutada, ära lümmata. Ta wõtab morphiumi, kui ta seda rohtu kätte saab, aga enamasti haarab alkoholi pudeli järele ja joob kuni meelemõistuse kaotamiseni.

Rahwale on need joodikud tuttawad. Enamasti on nad õige anderikkad inimesed. Nad jätawad äkitselt oma töö seisma, hakkawad jooma wõd ja päewad läbi, purjutawad ilmsõbmata päewade ja nädalate laupa, mille juures nad oma wiimised hilbud seljast ära joowad. Neid tuntakse teaduses dipsoman'ide, rahwa keskel aga kwartal-joodikute nime all. Ei ole palju aega tagasi, kus teadus, dipsoman'isid langetõbisteks ei pidanud. Neid arwati liht-joodikuteks, kus alkoholi abil iseloomu wastupanemise jõud nõrkenud oli. Praegusel ajal on ainult üks otsus olemas, ja see on: dipsoman tuleb langetõbiste hulka arvata.

X Selgemaks tõenduseks sellele on, et joomine ja langetõbi üks teise asemel ilmuvad. Raadi wallas on praegu üks raske langetõbine, kes aastat seitse tagasi kwartal-joodiku nime all meil kliinikus rawitseda oli. Aastat kolm tagasi jäi joomine iseenesest ära, ja selle asemel ilmusiwad raskest krambid. Haige ei kannata mitte tilka alkoholi. Selle juures peab tähendama, et jün kuidagi endist joomist nüüdse langetõbe krampide põhjuseks ei tule arvata, waid sarnane raske joomine ja krambid on ühe ja sellesama haiguse isesugused awaldused.

Selle juures tuleb minule meelde üks meie endine sulane. Häätöö Janiks kutsuti teda, wist tema osawuse pärast põllu ja puusäpa töös. Ta oli nase mees, lapsi ei olnud. Nagu ma mäletan, oli ta tõsine mees, kes palju ei kõneleud, ühte wiisi töö juures oli ja eesttöötegi auu ja ametit õigusega kandis. Suitsetamise asemel kandis ta alati omal tubakat hambas. Õfllikult on ta minul wäga mees, sest kord fuges ta mind poisikest tublisti sellepärast, et heinamaal reha maha wihtasin pulgad üles poole. „Pulgad üles poole“ kutsub aga wihma, ja Häätöö Jan oli kangesti ebausklik. Langetõbised on ebausklikud.

Kõik pereinimesed teadsiwad, et feesama Häätöö Jan 3—4 kord aastas nädaliks lahets wõi kolmeks ära laob, kuhu — seda ei teadnud keegi. Ainult seda teadsime, et ta selle aja fees armetult joob.

Kui ta oma joomiselt tagasi pööris, oli ta harilikult ilma püksiteta ja saabasteta. Ruskutud, ärakurnatud ja nälginud hiilis ta wargfi

tagasi oma sauna, kus teda naene rusita ja armuga jälle oma hoole alla wõttis. Warsti toibus Jan ja tegi tööd tublimalt kui enne; napsi ei wõinud ta filma otjaski näha, niikaua kuni tal oma joomahaigus jälle pääle tuli. Keegi pääle ta teise poole ei pahandanud temaga sellepärast, peremees ja rahwas said aru, et siin midagi iseäralikku oli.

See oli lihtlabane dipsomania, s. o. jooma-langetõbi.

Giljuti suri kliinikus niisugune joomalangetõbine. Ma katusin teda kord sel ajal, kui tal joomatuhin pääle tuli, wägisi kinni hoida, nii et tilka napsi ei saanud. See kannatus ja meeolehastus haige juures oli nii raske, et pärast temal alkoholi keelata ei jaksanud. On arusaadaw, et jäänud manitsemissed ega parandamised ilma suurema tagajärjeta jääwad, nagu langetõbe juures kunagi.

Kirjeldatud nähtused on olluslikelt väga raskest äraseletada. Teaduses on mõnigi oma pääd nende ilmutuste kallal murdnud. Turini prohweßsor Cesar Lombroso astas paarkümmend aastat tagasi isefuguse õpetusega wälja, mis terve inimeseteaduse ümber löi ja palju waidlemist poolt ja wastu sünnitas.

Lombroso õpetas nimelt, et raskest kurjategijad oma teo itka niisuguses langetõbe hulluses kordasaadawad. Inimene on kuriteo ajal haiguslikes olekus ja ei wõi mitte oma tegude eest wastutada; teda ei pea mitte wangimajades karistama, waid haigemajades wõi asüliides parandama ja ravitsema.

On sündinud kurjategijaid, kes atavismuse tundemärkisid kannawad, s. o. oma olemises ja iseloomus kaugele eelwanemate kombeid ja wiisi ülesnäitawad, kui need alles metslikus olekus elasid, nagu poogitud õunapuu wahel iseäralistel põhjustel õune kannab, mis nende sarnased on, mis see puu metslikus olekus pookimata kandis.

Niisugused atavistilised inimesed sattuwad ajuti „waimlisesse“ langetõbesse, kus nad kuritööd peawad tegema, et rahu saada, nagu Häätöö Jan selles olekus jooma pidi.

Kuigi see õpetus sellel kujul maha jäetud on, oli ta mõju terve inimese teaduse ja kaelafohtu olude pääle suur.

Lombroso läks aga weel kaugemale. Ta õpetas ka, et suured waimutööd, geniuse aimamised ja ülesleidmised niisuguses waimlise langetõbe olekus on sündinud. Geniuse sünnitused on epileptilised „aequivalentid,“ s. o. langetõbe krambi asemel ilmuvad hingeliigutused, kui seda wabalt äraseletada.

Lombroso tõendas elust wõetud nähtuste abil oma mõtet.

Ta näitas, et suured waimukangelased waimuhaiged wõi langetõbised on olnud. Langetõbine oli Muhamed, kelle õpetusest mõndagi langetõbe alusel sündinud mõtet leiame. Rooma kuulus wäejuht ja walitseja Julius Caesar oli langetõbine. Napoleon üteldakse lange-

tõbine olnud olewat. Raskeid langetõbised olivad Vene ilmatuulus kirjanit Dostojevski, Brantsuse kirjanit Flaubert ja palju teisi tähtsaid mehi.

Huvitawat küsimust, kui palju ühendust ja sugulust waimuhaigusel geniusega on, ei wõi siin seletama hakata.

Braegusel ajal on ainult mõningad ja mitte kõige tähtsamad, kes seda küsimust Lombroso mõttes seletawad.

Waimuhaiguse warjukuju käib geniuse ja talentide kõrwal, see on õige. Näiks, nagu wõiks inimene ainult ühefölgfelt oma annete poolest täiusele jõuda, kuna teised hingeosad tihti nii nõrgaks jääwad, et haiguse märki enesega ühes kannawad.

Langetõbist Eesti kunstniku ei tea ma olewat. C. R. Jakobsoni wend, kes hiljuti suri, oli ühtlasi waimulik kirjanik ja langetõbine. Langetõbised on kõik wagad ja waimulikud. Etiaalduwad wagadus äkilise ja wihase iseloomu ning wäiklase oleku juures on otsekohe langetõbise karakteri tähtsamad tundemärgid.

Raske langetõbi C. R. Jakobsoni ligidamas suguluses heidab, hingeteadlase filmas, walgust C. R. Jakobsoni muidu arusaamata iseloomu külgede pääle ja selgitab mõndagi tema isesuguses hingeelus, ilma et ta warju tema tõlise wäärtuse pääle wiskaks.

Päris langetõbi harilikus mõttes, s. o. kukkumise ja krambiga, pole hädasohtlik mitte ainult teistele, nagu meie nägime, waid ka haigetele teenele. Krambid wõiwad kaua kesta (status epilepticus), ja haige heidab tihti niisuguses olekus oma hinge. Sagedamini juhtub, et tõbine ilma tõbe ootamata wette wõi tulde kukub ja selle juures surma leiab. Sellepärast ei pea langetõbised kunagi ujumas ega wee pääl sõitmas käima. Rebelid mööda üles ronimine on nende niisama kardetaw. Hiljuti kukkus Turjewis üts langetõbine tõoline katusest maha ja leidis surma.

Puurmani wallamajas leidsin langetõbise poisikese, kes pea poole ihu omal tulde kukkudes ära põletanud oli. Haawad seisiwad aastat aega kinnikaswamata. Sarnane õnnetus wõib kõige lihtsamalt nende langetõbistele juhtuda, kes oma haigust oodata ei tea.

Õige tihti on aga krampidel ja langemisel eelkäijad, kes raske tõbe tulemist ettekuulutawad ja haiget hoiatawad, et haige teaks parajat aset üles otsida.

Niisugused eelkäijad, tõbe eeltundmused, nimetatakse ladina keelse nimega „aura's.“ „Aura“ tähendab kerget tuulepuhawust. Nimetus tuleb sellest, et mõned haiged enne kramptide ilmumist sees wõi ihu-naha pääl tuule sarnast puhumist tunnewad.

Need kramptide wõi langetõbe ettekuulutajad wõiwad kõigis meelte osades ilmuda.

Ühel hakkab kõrw enne tõbe pilli ajama, teisel lööb filmade ees wirwendama wõi wälkuma. Veel teised tunnewad jalgades wõi

tätes tõmbamist. Mõnedel hakkavad soolitad sees käima, tükitab otse pääle. Tihem on waimline „aura“, eeltundmine. Haigetele tuleb enne tõbe äsiline meelerahutus pääle, nad jääwad kärjituks, tufaseks — korraga lahklub koorem nende hinge päält ning tõbi ilmub ise.

Teised tunnemad tükk aega enne langemist oma meelekindlust selgeks ja waimutegewuse iseäranis kergeks minewat.

Haiged, kellel haigus pikem aeg pääl käib, on ajajooksul õppinud ennast tähele panema ja oskawat igast wäiksetest nähtustest ihu küljes oma langemist ette aimata ja raskeid langemist ärahoida, aegsasti maha lamades.

Langetõbes langeb haige väga rängasti, äkitselt nagu walgust tabatud, harilikult näo pääle, millepärast langetõbiseid wahel kergesti nende näo kriimustustest, muhtudest ja haawadest ära tunda on.

Nagu trampidel eelkäijad, nii on neil ka järelkäijad.

Kui haiged omast tõbest ülesärkawad, tunneb suurem jagu neist, nagu oleks nad läbifolgitud ja raputatud. Pääwalu ja uimane tundmus kestawad pool päewa mõi enam.

Mõned haiged on langetõbe järele hulk aega segased, milles olekus nad väga kardetawad on. On ette tulnud, ning sugugi mitte harwa, kus haiged raskeid kurtööbid, nagu ülewal kirjeldasime, sarnases olekus toime on saatnud.

Üleüldse mõjub langetõbi raskesti haige meeleolu pääle ja sünnitab aastate jookkul kindlaid muudatusi. Haiged jääwad aegajalt iseenesest tõmbiks ja nõdraks. Et mõned langetõbised oma terwet meelemõistust ja terawust kaua alal hoiawad ja kõrgeid waimusünnitusi korda saadawad, sellest kõnelesime juba eespool. Nende arm on aga wõrdlemisi väga wäikene ja nad on kõigiti erandid.

Harilikud langetõbised jääwad aastatega meelenõrgaks ja tuimaks, nii et nad ühelegi tööle, ammugi wee waimutööle, ei kõlba.

Langetõbi käib mõnelele väga harwa pääl, näituseks 3 kuni 4 korda aastas. Niisugusel puhul on haiguse jäljed ka muidugi vähemad.

Eaanud me lühikese ülewaate päris langetõbe kohta teinud, waatame nüüd, kuidas seda raskeid tõbe parandada ja ära hoida.

Oma hirmutawa loomu pärast on väga raske sarnaseid haigeid kodus pidada, neid omakste kessel rawitseda. Harilikus haigemajas on niisama raske neid ülewal pidada, sest langetõbised nõuawad isesuguseid siseseadeid ja ülewaltwamist.

Et meelesegadused langetõbega tihti ühes käiwad, on neid kõige enam waimuhaige-majades hoolitsemisel. Waimuhaigete majas ülewalpidamine on aga wõrdlemisi väga kallis. Kuna aga langetõbiste hoolitsemise eest, sest et neile, suuremale osale vähemalt, midagi aidata ei saa, nii palju hoolitsemise-raha maksta ei suudeta, on nende jaoks iseäralised hoiumajad, asüüdid, sisesesetud.

Meil on ka juba mitu niisugust maja. Kõige juurem on Mitawi linna ligikal langetõbiste ja parandamata nõdrameelsete asul — Thabor. Säär leiavad umbes 200 haiget aset. Mats on odavamaks klassis 120 rubla aastas. Teine sarnane asutus on Biljandi linna ligikal Jämejalas, kus ligi 100 haigele ruumi on. Mats on siin 60 rubla ja sada rubla aastas.

Kuidas on siis langetõbe rohitsemisega lugu? Peab tunnistama, et langetõbe vastu õiget rohtu ei ole, aga teiseks ka, et ühtegi langetõbist ei ole, kelle tõbe mitte enam ehk vähem kergendada ja parandada ei saaks. Väga mitmesugused on siin arstimisewiisid, mis praegusel ajal tarvitamisel on.

Üleüldse on tähelepanud, et mida lühem aeg langetõbi haigel wältab, seda parem tagajärg on rohitsemisel, ja mida nooremas eas rohitsemisega päale hakatakse, seda enam on lootust haigusest hoopis lahti saada, wõi seda vähemalt kergendada. Naisteskoos on langetõbe parema tagajärjega arstitud, kui meesteskoos.

Ä r i s langetõbe rohitsemises on pääasjalikult kolme teed käidud :
1) toitmisega on kaitsutud seedimist korraldada ja were kolkuseadet muuta,
2) rohtude abil ja 3) lõikamise abil on tõbe wäärata püütud.

Langetõbiste toitmisel on pääasjalikult liha söömise wähenemine, millest kahtlemata haigele kasu on. Liha ei tuleks mitte enam kui üks kord päewas, ja siis ka mõõduga, haigetele anda. Rohwi ja theed üleüldse mitte, wõi õige lahjalt.

Rohutised on langetõbistele määratu arw soowitatud. Nendest kõikidest ei taha siin juttu teha.

Kõige wanem ja siiski kõige mõjuwam rohtudest on brom, nimelt bromi-sool: brom-kali, brom-natrium ja brom-ammonium. Jurjewi kliinikus tarwitatakse bromkali kõige enam. Bromi wõib 3 kuni 6 grammi päewas sisse wõtta. Kõige parem on seda rohtu wee sees ära sulatada ja siis juua.

Nagu teiste haiguste juures, tuleb ka siin korrata: ärgu kunagi rohitsemist ilma tohtri nõuuta päale hakatagu.

Brom sünnitab sagedasti algusel wistrikka naha päale ja nohu. Mõni inimene ei kannata bromi sugugi, ta naht lähed selle rohu mõjul päris punaseks.

Harilikult kaowad esialgsed wistrikud ja nohu warsti ära, iseäranis kui ihunahk pejemise teel puhas hoidakse.

Lapsed kannawad õige palju bromi ilma paha tagajärjeta ära, nendele tuleb rohtu aga siirupi wõi piima sees anda.

Rahwa seas on õige laialt kartus olemas, nagu teeks bromi pulbrite tarvitamine pika aja päale meelemõistuse nüris. See kartus

on ilma põhjata. Haiged tarvitavad aastate jooksul haigemajades bromkalit ja mingit paha tagajärge ei ole jellal nähtud.

Langetõbised jäävad iseenejst, kui neil haigus tihti pääle käib, aegapidi nõdremaks, nagu üleval tähendatud, mida aga rahwas bromi rohitemise järelduseks peab.

Isegi teada, on langetõbistel iga ja igasugu alkoholi tarvitamine täiesti ära keelatud.

Nagu öeldud, ei ole langetõbe rohitemise tagajärjed mitte väga hiilgavad. Siiski tuleb terveksaamist ka päris langetõbe juures ette. Ilma mingi rohitemiseta kaowad wahel krambid. Mina oma tegewusest pean tunnistama, et langetõbe tihti väga hääd tagajärjega rohitema saab. Paigutise langetõbe juures on terveks saamine täiesti võimalik.

Kui langetõbe kramp „aura“aga, eelkäijatega aegapidi ilmub, on wahel võimalik, teda seisatama sundida. Wanast jaadik on katjutud, seda keedusoola sisewõtmisega teha.

Paigutise langetõbe juures, kus kramp ühest liikmest aegapidi ilmub, on liikme kindla ümbermähkimise najal, wõi liikme wälja sirutamise teel, krampi seisatama sunnitud. Haiged oskawad ise väga hästi, kui nad krambi algust märkawad, häfilise wastuliigutuse abil krampi tagasi tõrjuda. Siiski tuleb sarnane krambi tagasitõrjumine kunstlikel, mehanilisel teel, wõrdlemisi harwa ette.

II.

Paigutise langetõbi (symptomatische, corticale Epilepsie, Epilepsia Jacksoni) on oma awalbamise poolest väga päris langetõbe sarnane, nii et rahwas harilikult jääb suurt wahet ei tee. Wahe on aga ometi nii loomu kui ka ilmutuse poolest õige tähtis.

Paigutise langetõbe kramp algab ikka ühest tehaosast ja laguneb tihti järkjärgult üle terve teha laiali, kuna päris langetõbi kõik tehaosad algusest pääle ühekorraga ja äkki tabab.

Paigutise langetõbe krambid ilmuvad paiguti, ilma et igakord terve teha osad ühes wõtad. Sellest paigutisest ilmutisest on ta omale nime saanud.

Paigutise langetõbe juures ei ole mitte ikka meelemõistus ära kadunud, inimene märkab, kuidas temale kramp pääle tuleb, ning wõib terwel krambi ajal meelemõistuse juures olla.

Nii hakkab Jacksoni (üttele dschesoni) langetõbi tihti ühe kae pöidlaft. Böial kistub sifemistel põhjustel ennast kofku, aegajalt läheb tõmbamine kae teiste lihaste sisse, läheb jellejama poole jala sisse,

fiis kaela, ja wiimati wintsleb terwe teha frampide käes, kuna mõistus ära kaob. Paigutise wõi Jacksoni langetõbe algus on väga mitmekesine. Bahel ilmub esimene tõmbamine keeles, mõnikord silmas; õige tihti kaela=lihastes, mille juures haige pään nagu raiudes taha poole tõukab. Kramp võib üleüldse igas kehajaos, kus lihased olemas, alata, nii näituseks: soolikates, põies, südames, jalgades n. n. e. Selle juures võib kramp paigutiseks jääda, aga võib ka terwe teha kaasa wõtta, võib meelemõistust kaasa tabada.

Paigutise langetõbe aluseks ja põhjuseks on ikka piiratud rike wõi wigastus pääaju sees, wõi pääaju kestade küljes.

See rike ajus võib pää haawamise läbi ilmuda, võib külgehaawatate haiguste, ja wiimaks pääaju-kaswajate läbi sünnitatud saada.

Ritub päähaaw, näituseks noahaaw, pääaju=koie nõnda ära, et pääaju haawa finnikaswamise järel arm sünnib, siis võib see arm kirjeldatud paigutist langetõbe sünnitada, mille juures kramp sellest kehajaoft hakkab, mille kehajao feskkohta pääajus see arm ärarikkunud on. Teadagi, et selle koha äramääramiseks ja nähtusest arusaamiseks pääaju-anatomiaga wähe tutaw peab olema. Niiviisi ilmub kramp, paigutine ja üleüldine, pääaju äritamisel armi tõttu.

Kaswajad ja muhud pääajus ja tema kestas wõiwad sarnast pääaju=äritust sünnitada.

Rõige tihemalt sünnitab muhusefi ja äritawaid paiseid pääajus ja tema kestades kiritõbi — syphilis, hiline syphilis. On arusaadaw, et sarnasel korral mitte langetõbe, waid syphilitist rawitseda tuleb.

Laste juures on tuberkulose niisuguste paisete põhjuseks pääajus, mille tagajärjel raske paigutine langetõbi ilmuda võib.

Muidugi peab siin langetõbe rawitsema, lapse toitmist parandades ja sellega tuberkulose mõju wähendades.

Weel fagedamini on laste frampide põhjuseks isefugune pääajuhaigus, mis palawikuga ilmub ning päewa kolm kuni kuus kestab (meningo-encephalitis acuta). Palawik ja uimane olek kaob lapse juureft, aga nõrkus ühe jala, wõi käe, wõi poole teha sees jääb järele. Nõrkus kaob ka aegapidi, aga lapsel hakkawad frambid pääle kaima, mis päris wõi paigutise langetõbena edasi kestma jääwad.

Isegi teada, et ainult arst kõiki neid üfkituid haiguse nähtusi õiget wiisi ära-arutada jaksab ning selle najal tarwilist ja otstarbekohast rawitsemisewiisi juhutada oskab.

Wesipääga lapsed kannatawad tihti langetõbe sarnaste frampide käes.

Wesipääde langetõbe ja paigutise langetõbe juures, mille aluseks üfkitud, kindlasti fissepiiratud kaswajad pääajus, on katsutud lõikamise teel tõbe parandada.

Wesipääst on isesuguste riistade abil wettaju seest wälja lastud, aga tagajärjed ei olnud mitte hääd.

Raswajaid lõigatakse aju seest wälja — aga ta see abinõuu ei ole neid lootusi täitnud, mis ta pääle teaduses forid pandi.

Paigutist langetõbi wõib krambi algusel ära hoida. Kliinikus oli üks 30 aastane raudteeametnik, kellele tõbi ikka siis pääle tuli, kui ta magama jäämas oli. Kramp hakkas temal pahema käe kokkufistumisega. Selle liigutuse läbi ärkas ta üles, haaras teise käega pahema käe kinni, wenitas wägisi sõrmed sirgu, ja kramp jäi ära, ei läinud mitte üleüldiseks. Ei saanud ta mitte sõrmi õigeks tõmmata, läks kramp edasi ja mees wintfutas ligi 10 minutit ilma meele-mõistufeta raskete krampide käes.

Teine haige, kes oma tõbe oli õppinud äratõrjuma, oli 12 aastane mõistlik tütarlaps. Temal hakkas kramp keele sees ja läks siis põsesse ja puremise lihastesse. Wähe enne seda, tundis ta südame juures isesugust tõmbamist. See oli tõbe eelkäija „aura“.

Tütarlapse kramp oli sellepoolest paha, et ta keele hammaste wahel tõukas, kuna hambad kõwasti üks teise wastu surutud oliwad ja edasi tagasi liikusiwad, mis keele otsa ära oleks wõinud purustada.

Kui tütarlaps „aurast“ märkas, et kramp liginemas oli, wõttis ta omal taskust neljakandilise puupulga, mida ta ikka enesega ühes kandis, seadis teda hammaste wahel ning selle läbi oliwad keel ja hambad hädahasti päästetud.

Sagedasti tulewad Jacksoni-krambid magama uinudes, wõi magamast ärgates pääle. Siin saab küll were kaswamine ülesärgates ja tahanemine uinumisel inimese juures wigalist pääaju nõnda äritama, et tõbi pääle tuleb.

Üleüldse on pääaju magamise juures hell, kuna pääaju hall foor liigutusi mitte taljutamas ei ole.

Laste juures käiwad langetõbe krambid sagedasti ainult õõjiti, ilma et keegi märkaks, aastate laupa pääle. Woodi märjaks tegemine on hommikul ainuke tunnistus õõjiseft haiguseft.

Laste õõfine ümberfõndimine unes on nähtus, mis langetõbega wäga sugulane on, tihti päris langetõbi ise.

Õõjigi nende ilmutuste ja nähtuste puhul laste juures, peab ikka hoolt kandma, et lastel tõht ja soolikat korras oleks, et säält soolmed ja teised äritajad minema aetaks. Soolikate ilanahk on wäga wirt ärituste laiali kandja. Üks osa teadlasi otsib langetõbe pääpõhjust rikunud seedimises ja haiguseft soolikate ilanahas.

Nagu aruajadaw, ei wõi paigutisel langetõbel mitte ühist rohitsemisewiisi olla. Seda haigust, mis pääajus rifet ja selle tagajärjel krampisid sünnitab, olgu ta syphilis, tuberkulose, echinococcus wõi kasujad, seda peab rohitsema ja eemale tõrjuda katsuma, millega ühes krampid iseenesest ära jääwad.

Langetõbega wäga ligidalt sugulane on migraene, s. o. ühepoolne pääwalu. Migraene ilmub ajuti hoode kaupa lastele sagedamini wanemate inimeste juures.

Walu ilmub äkitselt ühe pääpoole sisse, film lööb wirmendama, süda hakkab peksma ja ofse tuleb pääle. Walu kaob niisama äkitselt nagu ta tuli, et mõne aja järel uuesti ilmuda. Siin kohal ei taha sellest haigusest pikemalt juttu teha.

Ka wanadel inimestel, kellel pääajus weresooned apraks, kõwaks on läinud (arteriosclerosis), wõib langetõbi pääle kätima hakata. Sarnastele wanadel päewadel langetõbiseks jäänutele teeb harilikult rabandus kannatusele otse pääle.

Wiimaks weel mõni sõna hysterilifest langetõbest, Hystero-Epilepsia.

See haigus wõib wälimise ilmunise poolest päris langetõbe, kui ka paigutise langetõbega wäga ühesarnane olla, kuna ta oma loomu poolest aga nendest täiesti lahus seisab.

Kuna päris langetõbel pääajul, wõi pääaju toitwas weres puudus peab olema, kuna paigutine langetõbi ainult pääaju olluslike rikke põhjal ilmuda saab, ei ole hystero-epilepsia juures pääajul ühtgi puudust. Hysteriline langetõbi ilmub haiguslike ettefujutamise ja tunnete põhjal. Hysterilisel langetõbel on pääasjalikult hingelised põhjused, kuna päris ja paigutisel langetõbel tehalisel põhjusel on. Hysteriline langetõbi ilmub hysterilistude inimeste juures mõne hingelise erutuse põhjusel, ja wõib kaua kesta. Hysteriline langetõbi muutub aga ka wahel päris langetõbeks. Arstimine on hysterilise langetõbe juures enam waimline. Sõna ja suggestioni ning hypnose mõjul tuleb siin üleüldist inimese iseloomu kaswatada, ja teda ka tehaliselt kõwendada ja karastada. Nohtudel on hystero-epilepsia rawitsemise juures wähem tähendust.



A-2312

0

